

HOOFDSTUK 11

ZUSTER JUDITH MENDES DA COSTA. TWEEDE ARRESTATIE 1944. VERMOORD OP VRIJDAG 7 JULI 1944. EINDE VAN NAZI-DUISSLAND 1945. MUSEUM YAD VASHEM.

Woensdag 2 februari 1944 tweede arrestatie in Bilthoven. Vervoer naar Utrecht en overnachting.

Op donderdagavond 3 februari in kamp Westerbork.

Op vrijdag 25 februari 1944 naar Theresienstadt, Tsjechië.

Op dinsdag 16 mei 1944 deportatie naar Auschwitz.

Op vrijdag 7 juli 1944 vergast in de gaskamer onder crematorium II in Birkenau en daar verbrand.

=====

'In het anderhalve jaar dat Zuster Judith weer temidden van haar Zusters leeft, is ze opnieuw de bescheiden, redelijke Zuster, die er steeds op uit is anderen een genoegen te doen en achter haar schrijfmachine haar kleine afspraken heeft met Onze lieve Heer: voor iedere letter die zij aanslaat een andere apostolische intentie.' Zr. Emerentia O.P. (1952). *Tien jaar geleden*. Het Volksweekblad 23 augustus 1952, blz. 8.

Op 20 januari
1942 besluiten
nazi-kopstukken

Oplossing van het Jodenvraagstuk.

in Villa Marlier aan de Wannsee (Berlin) tot de definitieve oplossing van het Jodenvraagstuk: het uitmoorden van alle Joden en andere niet-arische mensen en rasbedervers. Men besluit op voorstel van Reinhard Heydrich tot het vermoorden met het Zyklon-B gas en verbranding van de lijken in crematoria. De Nazi's maken daarbij gebruik van het chemieconcern IG Farben, gespecialiseerd in verf, oliën en synthetisch rubber.

Deze firma bouwt In de buurt van Auschwitz fabrieken waar op 26 oktober 1942 de eerste dwangarbeiders arriveren. Op het hoogtepunt werken er 83-duizend arbeiders. Deze locatie wordt aangeduid als: Auschwitz III -Monowitz.

De gemaakte plannen over de bouw van crematoria worden uitgewerkt en gaan in uitvoering.

Bijlage 1. Zyklon-B

De Sperrstempels vervallen, ook van de Portugese Joden.

Om de arrestatie en deportatie van Joden te vergemakkelijken worden alle Sperrstempels opgeheven. Op woensdag 26 januari

1944 heft Ferdinand Aus der Fünten ook de stempel voor de Portugese Joden op en gaat over tot arrestaties. In deze actie valt op, dat Zöpf (Berlijn) eigenhandig twee bijwoorden, eerst erin opgenomen, heeft doorgestreept: 'sofort' en 'schnellstens'.

Een telegram van Aus der Fünten meldt dat de Portugezen 'in ganz Holland' op woensdag 2 februari 1944 'schlagartig' worden opgepakt, om 23 uur. Te lezen bij Presser (1965) in zijn boek *De Ondergang*, pdf 82 vv

Opschoning van Kamp Westerbork.

Dr. Gabriel Italie meldt in zijn oorlogsdagboek (2009), 443: Op dinsdag 1 februari 1944 is een duizendtal Joden per gewone trein vertrokken naar het Aufenthalts-lager

bij Celle (Bergen-Belsen). Ook alle Hongaarse mannen, zonder hun vrouwen, zijn vertrokken. Het transport telt 908 personen (Lindwer (2013) 254.

Er ontstaat een onduidelijke situatie na het opheffen van de Sperr-stempels, dat leidt tot verwarring bij de kampbeheerders. Hoe moet het met mensen uit de verschillende landen: Argentijnen, Portugezen, Hongaren etc.? Waarheen worden ze gedeporteerd? Zuster Judith Mendes da Costa treft het lot van de Joden uit Portugal.

Op woensdagmorgen 2 februari 1944

Zuster Judith opnieuw gearresteerd.

melden zich twee rechercheurs aan de deur van het klooster Sint Dominicus in het sanatorium 'Berg en Bosch' te Bilthoven. Men viert het feest van Maria-Lichtmis.

Zuster Leontine Geeraedts, O.P. (1918-) herinnert zich (2013): Ik heb Zuster Judith in Berg en Bosch, Bilthoven, ontmoet en het sloeg gelijk aan.

Ik wist niet dat het haar laatste jaar was. Zij kwam op de spreekkamer en de Overste stond even met haar te praten.

Toen ging de bel en twee agenten stapten binnen om haar te arresteren. De Overste liep snel naar boven naar haar slaapkamer en ruimde nog enkele zaken op waarmee de gendarmen niets te maken hadden.

Judith had haar spullen nog heel snel bij haar buur onder het bed gelegd, zodat die lui geen persoonlijke gegevens konden vinden.

Zij deed haar mantel om en ging dapper met de mannen mee alsof zij op bezoek ging. Voor ons was dit tweede vertrek van Judith heel erg en des te pijnlijker, want zij zou nooit meer terugkeren.

Voor mij is het te lang geleden om nog bijzondere dingen naar voren te halen. Als ik alles geweten had dan zou ik het wel genoteerd hebben. Ik vind het jammer dat ik niet meer vertellen kan.'

De nacht van 2 op 3 februari brengt Judith door in haar eentje opgesloten in een cel van het politiebureau te Utrecht. Op donderdag wordt ze met anderen overge-

bracht naar de Joodsche Schouwburg, Amsterdam en vandaaruit getransporteerd naar Westerbork.

Zuster Judith in Westerbork.

**Philip Mechanicus,
(1985) 267 schrijft:
'Vanavond – donder-**

dag 3 februari 1944 –arriveert een transport van 120 Portugezen uit Amsterdam: wat men reeds zo lang gevreesd had, is thans gebeurd: alle rasechte Portugezen zijn in Westerbork geconcentreerd, evenals de volle joden met vier rasechte Joodse grootouders.

De Portugezen waren lang omtrent hun positie in het duister gelaten. Ook nu nog verkeren zij in het duister en worden zij in de waan gelaten, dat zij naar Portugal, hun vroegere vaderland, waar zij zich met de Maranen vermengden, zullen worden teruggezonden.

Natuurlijk fantasie: driehonderd jaar na hun vertrek, zonder dat zij, rasechte Hollanders geworden, ooit weer aan Portugal als hun vaderland terugdachten. Maar zij hebben, nu de nood aan de man was, hun stamboom laten nagaan en lijvige documenten laten samenstellen om aan te tonen, dat zij nog altijd doorgewinterde Portugezen zijn. Zij lopen met lange lijsten met de prachtigste namen van hun voorouders in hun portefeuille. Zij zijn ook hier de aristocraten onder de Joden, zeker wat de namen en de voornamen betreft.'

Op 6 februari 1944 schrijft Italie (2009) in zijn oorlogsdagboek 444: 'De vorige week - donderdag 3 februari - zijn de Portugese Joden, die tot dusver ongemoeid gebleven waren, hierheen gebracht, o.a. prof. Palache, Coba Palache uit Enschede, m'n oud-collega van het Joods lyceum da Silva etc. Er was ook een non bij, jufvrouw Mendes da Costa, thans zuster Judith.'

Italie, (2009) noot 4: De bezetter had hen voorlopig ongemoeid gelaten, omdat hun 'zuivere' joodse afstamming nog niet helemaal vaststond. Dit moet onderzocht worden!' 683.

Zöpf meldt aan Berlin in een telegram van donderdag 3 februari, dat van de 180 op de lijst voor Amsterdam staande Joden, 108 inderdaad zijn opgepakt en in die ochtend in twee 'Sonderwagen an dem fahrplanmässigen Zug' Amsterdam verlaten hebben: 'Richtung Westerbork'.'

Judith's ervaringen.

Judith's ervaringen in Westerbork zullen niet veel verschillen met die van haar verblijf van 2 tot 15 augustus 1942. We hebben tot nu toe {2015} geen getuigenissen op welke manier ze deze tweede periode in Westerbork beleefd heeft.

Aktie Portugesia.

Cohen, Jaap (2015). *De onontkoombare afkomst van Eli d'Oliveira*. Een Portugees-Joodse familiegeschiedenis. Amsterdam – Antwerpen: Em. Querido's Uitgeverij BV.

In dit uitvoerig gedocumenteerd werk, beschrijft Jaap Cohen in deel III de *Aktie Portugesia*, p. 279-484. Daarin een beschouwing over 'de zuivere Portugezen' in de nazi-visie, pp. 417 vv. Ik neem hieruit geen teksten over vanwege de uitvoerigheid; ik citeer per pagina.

==

De Portugese Joden van de Portugezenlijst wisten weinig. {...} Er deden vele geruchten de ronde. 425. Ook de advocaten bleven hoop houden: emigratie van Sefardim naar Portugal.

Dan beslist het bureau van rassenvraagstukken in Berlin om een eind te maken aan de uitzonderingspositie van de Portugese Joden. Dat 'einde' wordt ingezet met een rassen-screening.

Italie (2009) vertelt, 448: 'Op zondagmiddag 20 februari (1944) moesten alle Portugese Joden bijeenkomen.

Zondagmiddag
20 februari
1944.

Ze werden, na enige uren wachten familiegewijs bekeken door een Duitser (zeker een ras-deskundige) en konden toen weer weggaan.'

Deze deskundige is Herbert Ausch, vanaf juli 1942 ss-Rasse – und Siedlungshauptamt, verantwoordelijk voor de raciale zuiverheid van ss-mansschappen en hun vrouwen in Nederland. Cohen (2015). P. 440.

De inspectie verliep als volgt: De Portugezen moesten zich in barak 81 opstellen in lange rijen. Vervolgens werd hun opgedragen om één voor één en profiel langs de tafel te marcheren waarachter de ss-commissie zat. Ook moesten ze per familie aantreden, waarbij de ss'ers hun vragen stelden over eventuele gemengd gehuwde familieleden. Cohen 441.

Er volgde een verslag van Aust en van Zöpf op 21 februari 1944.

Kempner (1969) 133:

'De algemene indruk is, dat het een ras van 'Untermenschen' is, zodat een terugvoeren naar Portugal niet gerechtvaardigd is.

Met een andersluidende verklaring van enige geleerden, die niet genoeg politiek begrip hebben, kan geen rekening worden gehouden. De inschakeling van geleerden moet als een vluchtpoging van de kant van het Jodendom worden beschouwd.'

Op 23 februari 1944 om 16.00 uur krijgen de Portugese Joden in Westerbork de uitslag en de mededeling dat ze twee dagen later, vrijdag 25 februari – in transport 83: 811 Portugezen - naar Theresienstadtvertrekken. Bij hen ook Zuster Judith Mendes da Costa.

**Het kamp Theresienstadt – Tjechisch Terezin -
10 kilometer ten noorden van Praag.**

Concentratiekamp Theresienstadt.

Ginz, Petr (2004). *Praags Dagboek 1941-1942*. Uitgegeven door Chava Pressburger. Uit het Duits vertaald door Ed Franck. (2007). Antwerpen: Uitgeverij nv: Manteau/Standaard Uitgeverij en Petr Ginz.

**Amsterdam: Uitgeverij Ambo&Anthos Uitgevers.
171 bladzijden met appendix met fotomateriaal.
Geen ontmoeting met Judith Mendes da Costa.**

**Herz-Sommer, Alice & Stoessinger, Caroline (2012²). *De pianiste van Theresienstadt. (A Century of Wisdom)*.
Vertaling Sabine Mutsaers. Amsterdam: De Boekerij
bv.**

**Kleinberger, Margot (2011). *Transportnummer VIII/1
1387 hat überlebt. Als Kind in Theresienstadt*. Mün-
chen/Zürich: Piper.**

**Lang, Wally M. de (2009). *Het oorlogsdagboek van dr.
G. Italie*. Den Haag, Barneveld, Westerbork, There-
sienstadt, Den Haag 1940-1945. Amsterdam/Ant-
werpen: Uitgeverij Contact**

===

**De vestingstad en het fort (zogenaamd 'Kleine Fort')
worden in de 18de eeuw gebouwd in opdracht van het
Oostenrijk-Hongaarse rijk en genoemd naar keizerin
Maria Theresia. Het biedt bij aanvang legering voor on-
geveer 5600 soldaten. In de laatste helft van de 19^e
eeuw dient het als gevangenis en tijdens WO I als kamp
voor krijgsgevangenen.**

**Op 10 juni 1940 neemt de Gestapo de macht over in
Theresienstadt. Het fort wordt voor politieke tegen-
standers. De Gestapo verdrijft alle Tsjechische inwoners
en Joodse mannen krijgt opdracht het geheel te veran-
deren in een concentratiekamp. Naar dit kamp reist
Zuster Judith met anderen op vrijdag 25 februari 1944.**

**Judith ziet kans met potlood een
briefkaart te schrijven en deze uit
de trein te gooien.**

Haar briefkaart van 25 februari 1944.

**Deze kaart wordt door een burger
gevonden en op de post gedaan en is afgestempeld
Groningen 25 II 1944.**

**De kwaliteit van de briefkaart is slecht; de tekst is ern-
stig vervaagd en niet goed te kopiëren. Judith schrijft:**

Beste Allen.

Ben op weg naar Theresienstadt en schrijf de kaart vanuit de trein.

Heel veel hartelijke groeten voor allen samen en ieder in het bijzonder. Hartelijk dank voor Uw bovennatuurlijke bijstand en hulp, die maken dat ik blij (!) en opgewekt ben. Ik behoef U niet te vragen: blijf aan mij denken, want daarvan ben ik te diep overtuigd. De kleren zitten warm en goed. Ziet U me al in gedachten? We zitten met zijn negenen in een coupé, dus warm?

Geve Onze Lieve Heer dat we elkaar spoedig terug te mogen zien. Zoo gauw mogelijk schrijf ik U uit Theresienstadt.

Op de adreskant:

Gisteren heb ik vanuit Westerbork een brief geschreven op speciaal papier dat U verder niet meer gebruiken kunt voor antwoord.

Nu, beste allen. Gods beste zegen en nogmaals bedankt en gegroet door Uw toegenegen Zuster Judith.

Vriendelijk verzoek deze te willen posten. Dank U vriendelijk.

Op zondag 27 februari 1944, na een reis van ruim 800 km., kwam de rein in Theresienstadt aan. Met de 811 Nederlandse Portugezen telt de kampbevolking 55-duizend mensen. Cohen 456-457.

Smalhout (2013) schrijft over zijn aankomst in Theresienstadt. Pp. 39-71.

'Nadat we uit de trein waren gestapt en met grote moeite onze bagage bij elkaar hadden gescharreld, verscheen een SS-Unterscharführer die zich zó n beetje als leider opwierp, die ons zijn instructies begon toe te schreeuwen. 'Frauen rechts, Männer links.

De vrouwen, zonder bagage, moesten plaatsnemen in een grote vrachtwagen en reden weg. En daar stonden wij nu met alle bagage, van onze vrouwe beroofd.

Maar onze kwelduivel was niet aan het einde van zijn Latijn. Nu begon hij de mannen ook weer te selecteren.

Oude mannen spart van de jongere en sterkere. Ik bleef bij de jonge sterke mannen over.

Plotseling kwam weer dezelfde vrachtwagen aangereden, waarna we de instructie kregen onze eigen bagage erop te smijten.

Dat gebeurde in een vreselijk tempo. Toen de wagen vol was reed hij weer weg.

Nu moesten wij de stukjes papier uit de trein halen en van de grond oprapen. Na tien minuten kwam de wagen weer terug en begon het spelletje weer opnieuw. Eindelijk was onze bagage weg. Waarheen wisten we niet.

De laatste maal moesten we allen plaatsnemen op de wa-

De musici en artiesten.

gen en toen gingen we met een grote vaart de stad door. Na enige minuten kwamen we aan een oude stal, waar we onze bagage zagen liggen, netjes opgestapeld en

daarna zagen we onze vrouwen weer terug. Ja, we mochten zelfs weer naar ze toe en bij ze blijven. Men kan wel begrijpen met wat een gevoel we dit deden.'

**Judith in Theresienstadt van
zondagmorgen 27 februari 1944 tot dinsdag 16 mei.**

'Onder de Joden in Theresienstadt zijn zo veel musici, artiesten en schrijvers, dat ze in het geheim muzikale activiteiten gaan organiseren. Soms worden ze betrapt, maar krijgen geen straf, alleen het bevel om vaker te spelen.' De nazi's menen dat deze evenementen hun 'Kurort' een enorme publiciteit kunnen opleveren; een mooie manier om te laten zien dat het heel goed gaat met de Joden. P. 112

***'Spelen was onze manier om niet te vergeten wie we waren, wat voor innerlijke waarden we hadden.'* P. 113**

Alice geeft meer dan honderd concerten, voornamelijk piano-solorecitals, die ze uit het hoofd speelt.

Halverwege 1944 zijn er door de deportaties naar Auschwitz, te weinig musici over om een orkest te vor-

men. Het aantal zangers en zangeressen neemt af.' P. 121

Theresienstadt: modelstad.

In **1943** worden **500 Deense** Joden naar Terezín gestuurd. De Deense regering staat er op dat het **Rode Kruis** toegang krijgt tot de gevangenen. In 1944 kunnen ze de stad bezoeken. Daarop richtten de nazi's nep-cafés en winkels op in het kamp, zodat het er uitziet als een normaal dorp. De Joodse fotograaf Breslauer krijgt opdracht van kampcommandant Gemmeker een propagandafilm te maken. Het Rode Kruis kwam kijken en keurde het goed en werd zo op verkeerd spoor gezet.

**Het vernietigingskamp
AUSCHWITZ.**

Sinds 22 november 1943 bestaat het vernietigingskamp Auschwitz uit:

Auschwitz I - 'Stammlager' en mannenkamp.

De deportatietrein kan hier stoppen en er is een selectieperron.

Auschwitz II – Birkenau: vrouwenkamp met crematorium II met gaskamer. De combinatie treedt in werking op 31 maart 1943 en vernietigt 1.440 mensen per etmaal. Telkens zijn 84 joodse gevangenen uit het Sonderkommando van 900 man, 'personeel' voor dag en nacht. De spoorlijn is tot vlakbij het kamp doorgetrokken en voorzien van brede selectieperrons.

Auschwitz III – Monowitz, het kamp waar sinds eind oktober 1942 dwangarbeiders in de fabriek IG Farben het Zyklon-B – blauwzuurgas produceren.

Beschrijving van deze massavernietiging, o.a. Internet: Holocaust Education & Archive Research Team.

Auschwitz Concentration Camp. The gass chambers & crematoria. Mass extermination.

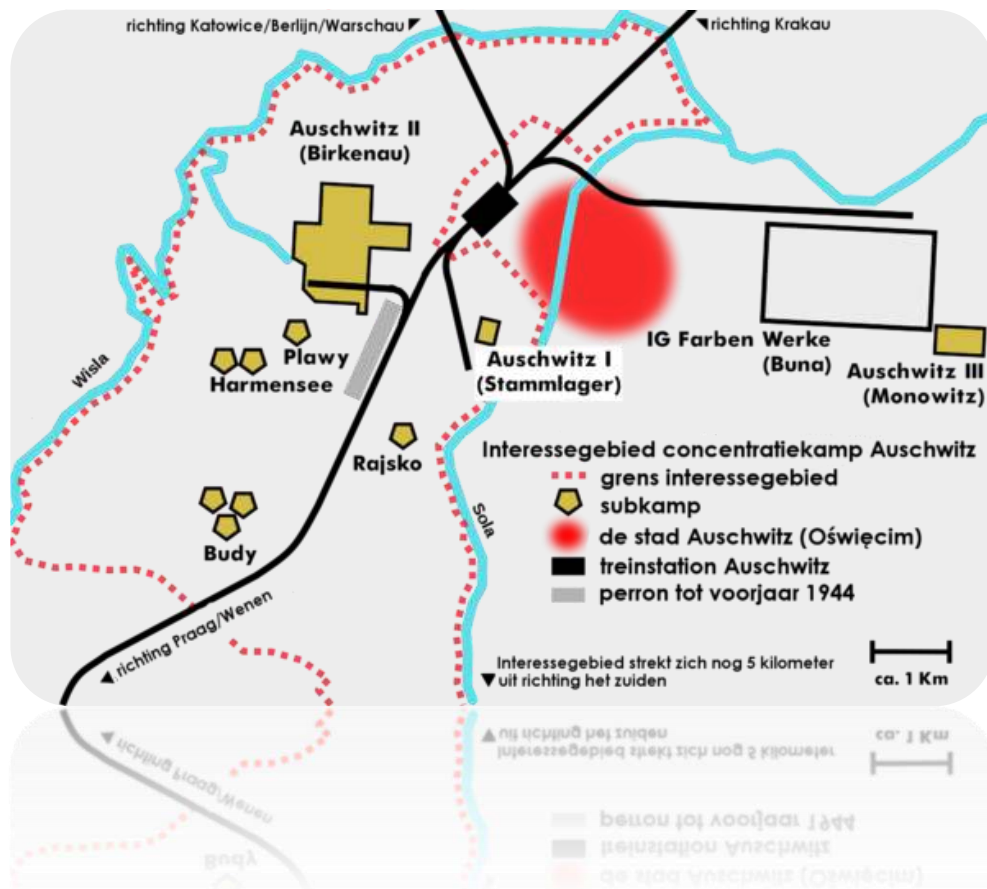
Op dinsdag 16 mei 1944 vertrekt Zuster Judith met een

**transport van Theresienstadt naar Auschwitz II:
vrouwenkamp Birkenau, waar ze op 17 mei aankomt.**

**Zuster Judith Mendes da Costa
in vernietigingskamp
Auschwitz II-Birkenau 17 mei -7 juli 1944.**

**We hebben van Zuster Judith geen persoonlijke getui-
genis van de gang van zaken in dit kamp.
In de literatuur rond Auschwitz zijn vele manuscripten -
egodocumenten - bewaard gebleven.
Om de situatie van Zuster Judith's laatste levensfase in
Birkenau op te roepen – 17/18 mei tot 7 juli 1944 –
gebruik ik de hieronder vermelde bronnen. Kaart:
Wikipedia**

Vernietigingskamp Auschwitz.

Evers-Emden, Bloeme (2012). *Als een pluisje in de wind*. Amsterdam: Uitgeverij van Praag.

- Gradowsky, Zalmen (2010³). *In het hart van de hel.* Sonderkommando in de gaskamers en crematoria van Auschwitz. Laren: Uitgeverij Verbum.**
- Grünberg-Klein, Hannelore (2015) *Zolang er nog tranen zijn.* Amsterdam: Nijgh & Van Ditmar. Herinneringen aan verblijf in Westerbork, Theresienstadt en Auschwitz. De naam van Zuster Judith wordt niet genoemd.**
- Polak, Pia (1995). *Oorlogsverslag van een joods meisje.* Vrouwenblad Opzij, mei 1981; herdruk 50 jaar na bevrijding van Auschwitz (1945) in 1995.**
- Schloss, Eva (2013⁴). *Oorlogsherinneringen.* Uit het Egels vertaald door Robert Dorsman. Breda: Uitgeverij: De Geus bv. ES**
- Venezia, Shlomo (2008). *Sonderkommando Auschwitz.* Met foto's. Ambo. (1923-2012)**
- Vermaat, Emerson (2013). *Auschwitz.* Eindstation van de dood. Soesterberg: Uitgeverij ASPEKT. Pp .131-133. Zie daar ook noot 491.**
- Wachsmann, Nikolaus (2015). *KL* Een geschiedenis van de naziconcentratiekampen. Amsterdam/Antwerpen: De Bezige Bij. KL = Konzentrationslager.**

Het verhaal van Bloeme Evers-Emden.

Emerson Vermaat (2013) neemt in zijn boek een interview op met dr. Bloeme Evers-Emden, dat hij met haar had op 18 juli 2012: pp. 131-138. Deze tekst is in deze scriptie, soms geparafraseerd, opgenomen.

Bloeme wordt geboren op 26 juli 1926 in Amsterdam in het gezin van de diamantslijper Emanuel Emden (1889) en Roza de Vries (1902), naaister. Ze heeft een broer en een zusje Via Roosje (1930).

Bloeme volgt in 1941 het Joods Lyceum in Amsterdam en ontmoet daar Margot en Anne Frank. In juli 1942 krijgt ze een oproep tot deportatie, maar haar vader

gaat naar de *Zentralstelle* en vindt een Duitser bereid de oproep te vernietigen.

Op de eerste dag van het eindexamen, mei 1943, waarschuwt haar niet-joodse vriend dat de Duitsers op haar loeren. Bloeme maakt contact met de staf van het Lyceum en vraagt om op één dag alle examens te mogen doen. Dat wordt toegestaan en ze krijgt haar certificaat.

Iemand verraadt haar en de SS neemt haar gevangen en brengt haar naar de Joodsche Schouwburg. Ze ontsnapt nog vóór de registratie.

Enkele dagen later vlucht ze met een groep teeners en duikt onder bij een christelijke familie, bevriend met haar ouders. Deze mensen, leden van een verzetsgroep, zijn bang, dat als zij gegrepen worden, ook Bloeme gevangen wordt gezet. Daarna kan ze onderduiken op 15/16 adressen in Amsterdam en Rotterdam, maar wordt in 1944 toch gearresteerd. Ze behoort tot het laatste transport (91) van 1019 personen, onder wie 95 kinderen, dat op zondag 3 september 1944 vanuit Westerbork naar Auschwitz gaat.

Volgens Danuta Czech (Engels: 1999) *Auschwitz Chronicle* worden uit dit transport op 5 september 549 mensen vergast. Uiteindelijk zijn er slechts 127 overlevenden onder wie 7 kinderen. Bloeme Emden en Otto Frank behoren tot deze groep.

De ouders van Bloeme en haar zusje Via Roosje duiken niet onder, worden opgepakt en vanuit Westerbork op dinsdag 6 juli 1943 in het transport (67) van 2.417 personen naar Sobibór vervoerd en daar omgebracht. Pp 131-133. Zie daar ook noot 491.

'Op dinsdag 5 september 1944 kwamen we vroeg in de ochtend in Auschwitz aan. Het begon al licht te worden. We hadden twee dagen en twee nachten gereisd.

Toen werden we uit de wagons geknuppeld, geslagen en toegeschreeuwd door mannen in blauwwitte uniformen.

Later begreep ik dat ze ook gevangenen waren. Onze koffers moesten we allemaal achterlaten. Daarna werden de mannen van de vrouwen gescheiden. 'Schnell, schnell', werd er geroepen.

Aan het eind van die weg stond een ss'er, en die wees naar links of naar rechts. Je wist natuurlijk helemaal niet wat 'links' of 'rechts' te betekende. Ik wist toen nog niet dat 'links' de gaskamer betekende. Het ging allemaal heel snel. De SS'er keek even naar de persoon die voor hem stond en dan zei hij: zus of zo en wees met zijn duim. Vrouwen die een kind meevoerden, werden naar de gaskamer verwezen. - - Daarna werden we voortgejaagd langs lange paden lopend, tot we bij een groot gebouw zonder ramen kwamen. Daar werd je getatoeëerd.

Daarna of daarvoor, dat weet ik niet meer, werd al je haar eraf geschoren. -- Ik herinner me nog dat ik daar naakt stond voor al die mannen. Ik ben in kuisheid opgevoed. Dan knakt er echt iets bij je. Dat was heel verschrikkelijk. Maar ik begreep in één flits dat de normen en waarden die me bijgebracht waren, hier niet van toepassing waren en dat je je heel wat anders eigen moest maken, wilde je nog een kans hebben om te overleven. Dat dacht ik toen.' 'Daarna werden we naar de barakken gebracht, drie verdiepingen van tienpersoonsbedden boven elkaar. Daar werden we gestald. Ik zat in barak 29.'

Naakt voor de mannen.

in één flits dat de normen en waarden die me bijgebracht

Ik zat in barak 29: vrouwenkamp Birkenau.

In elke barak leefden ongeveer 900 mensen. Regelmatig waren er selecties.

Meisjes en vrouwen moesten zich weer uitkleden. 'Je moest naakt langs een SS'er lopen, die dan oordeelde of je er nog gezond genoeg uitzag of niet. Velen werden uit de barakken gehaald om vermoord te worden, zodat er weer ruimte vrij kwam voor anderen. Ook werd er geslagen.'

De klap.

Bloeme vertelt in *Als een pluisje in de wind* (2012): Ik kreeg zo'n harde klap op mijn hoofd dat het trommelvlies van mijn linkeroor scheurde. Nog zeker tot tien jaar daarna bleef er etter uit komen. 101.

Zinloos werk

'Alom heerste verbijstering. Ik probeer het te beschrijven, maar het was onbeschrijfelijk. Regelmatig werden we met zwepen door de *Lagerstrasse* gejaagd, heen en terug en heen en terug. Sommige vrouwen werden nog ongesteld, het bloed liep langs hun benen. Dat was gauw afgelopen vanwege de kamfer in het eten en door vermagering. 102.

'Regelmatig moesten we 'werken': een grote hoop stenen moesten we verplaatsen naar een plek verderop en daarna de stenen terug brengen. Buitengewoon deprimierend. Het gaf een leeg gevoel van zinloosheid. Ook moest de barak schoongehouden worden en gedweild met thee die we niet te drinken kregen.' 103

'De dood was een dagelijkse metgezel. Waren we er nog bang voor? Het gekke is dat ook angst went, je kunt niet permanent in grote angst verkeren. Je sloot je af voor wat er om je heen gebeurde.'

'Dat is een psychische maatregel, nodig om sommige situaties te overleven. Her fenomeen van depersonalisatie deed zich voor: ik stond aan de kant van de weg en zag mezelf, die in werkelijkheid in de eindeloze, haveloze rij voortliep.' 103

Aankomst van Hongaarse vrouwen.

'Op een nacht stonden de deuren voor en achter

in de barak wijd open. We zagen de lichten van buiten; auto's reden af en aan. Er hing iets verschrikkelijks in de lucht, onze harten sloegen op hol.

De *Stubenälteste*, die ook een gevangene was, kwam langs onze kribben en zei op een angstaanjagende beleefde en dingende manier: '*Ich bitte um Ruhe.*'

Geen van ons bewoog; ik denk dat er honderden vrouwen in die barak waren. Niemand ging naar de *Kübelton* om haar behoefte te doen.

Uit de naastliggende barak hoorden we lawaai; het waren de Franse vrouwen die, terwijl ze ingeladen werden, de *Marseillaise* begonnen te zingen, een wegstervend geluid bij het wegrijden.

Later begrepen we dat er een grote moord gepland stond voor onze barakken.

Maar omdat de deuren openstonden en er geen geluid te horen was, veronderstelde men dat onze barak al leeggehaald was. De *Stubenälteste* wist het; ze heeft op deze manier misschien wel 900 vrouwen en zichzelf gered. De volgende dag marcheerden honderden Hongaarse vrouwen de lege barakken binnen.' 133

Bloeme Emden wordt nog te werk gesteld in kamp Liebau, waar ze sneeuwkettingen moet controleren en meehelpen om een vliegveld aan te leggen. Na de vlucht van de bewaking keert ze naar Amsterdam terug.

Ze schrijft – Vermaat, 139 - : *'Die kampherinneringen zullen me bijblijven en zullen nooit verbleken. Die kou op de urenlange appels, die erbarmelijke jurk, die naakte benen, vertrild gezicht. Die gestalten om me heen, precies gelijk, velen met zwerende wonden. Het drong opeens tot me door: we hadden geen naam meer, alleen een nummer, elektrisch gesneden in onze arm. We dienden alleen nog maar om vernietigd te worden. We waren niets, naamloos, zonder waarde. De geesten, de zielen die er in woonden murw geslagen. Allen gelijk, verhongerde en verstijfde lichamen.'*

Het verhaal van Eva Schloss-Geiringer.

Eva wordt geboren in Wenen als tweede kind van het echtpaar Erich (Vati) Geiringer (1901-1945) en Elfriede - Fritzi of Mutti – Markovits (1905-1996/1998), op 11 mei 1929.

**Ze heeft nog een oudere broer Heinz (1926-1945).
Bijlage 2.**

Na de *Anschluss* – annexatie – van Oostenrijk door nazi-Duitsland (12 maart 1938) emigreert het gezin naar België en woont in een pension in Brussel.

**Van Wenen via
Brussel
naar Amsterdam.**

Later in 1938 verhuist het gezin naar Amsterdam en huurt daar een gemeubileerd appartement nummer 46 aan het Merwedeplein, tegenover de woning van de familie Otto Heinrich Frank (1889-1980) en Edith Holländer (1890-1946) met hun dochters Margot (1926-1945) en Anne (1929-1945), beiden omgekomen door ziekte (vlektyfus?) in kamp Bergen-Belsen, eind februari, begin maart 1945.

In mei 1944 wordt de familie verraden en door de Duitse bezetter afgevoerd naar het vernietigingskamp Auschwitz II - Birkenau.

De vader van Eva en haar broer overleven het kamp niet. Moeder en Eva worden in 1945 door het Rode Leger bevrijd en keren naar Amsterdam terug. Eva vervolgt haar studie in de kunstgeschiedenis aan de Universiteit te Amsterdam.

Haar verhaal:

Op dinsdag 14 mei 1944 viert Eva met haar moeder bij de familie Reitsma haar 15de verjaardag. Ze worden verraden. De Gestapo valt binnen. Frits Reitsma weet via de dakgoot te ontsnappen. Eva en haar moeder en de heer en mevrouw Reitsma worden onder bewaking weggevoerd naar het gestapo-hoofdkwartier in de Euterpestraat, nu Gerrit van der Veenstraat.

De verraadster is waarschijnlijk een vrouw die zich voordoeft als verpleegster en joodse mensen begeleidt naar onderduikadressen. Algemeen worden verraders door de Duitsers gehonoreerd met geld.

Ondervraging.

Op het hoofdkwartier volgen ondervraging en bedreiging. ES 52

De officier zegt: 'Vertel ons alles wat je weet dan mag je je moeder zien', 'en ook je vader en je broer', zei een ander. Nu wist Eva dat zij ook gevangen genomen waren. Dan volgt een dreigement: 'Als je niet met ons meewerkt, martelen we je broer dood. We zullen je laten zien wat we met hem gaan doen', vervolgde hij en knikte naar iemand achter mij. Ik stond als aan de grond genageld toen de eerste klappen met de wapenstok op mijn schouders belandde.' ES 53

Op alle vragen blijft Eva ontkennen en de slagen blijven komen. *'Ze willen haar laten gillen, zodat haar vader en broer me zouden horen. Ik hoorde uit mijn binnenste schreeuwen komen, die ik niet onder controle had. Toen ze vonden dat ze genoeg lawaai uit me gekregen hadden, stopten ze. Ik werd een andere kamer ingeduwd.* ES 54

Ze zit daar tot aan de avond. Dan wordt ze gebracht naar een kamer waar ze Vati, Mutti, Heinz en de familie Reitsma ontmoet.

Vati vertelt dat de verpleegster die zo voorkomend hen verwees naar het nieuwe onderduikadres de verraadster is. Hij vertelt verder dat Mutti iets met de Gestapo heeft geregeld. Zij zal de doos met talkpoeder, waarin sieraden, juwelen etc. verborgen zitten, afgeven en dan laten zij de Reitsma's gaan. ES 54-55

**Deportatie 16 mei 1944
naar Auschwitz II-
Birkenau.**

Daarna worden allen overgebracht naar de gevangenis en daar gescheiden. Eva blijft bij haar Mutti. In de vroege ochtend van dinsdag

16 mei 1944 lopen Eva en Mutti met honderden anderen naar het rangeerterrein waar veewagens klaar staan. Daar ontmoeten ze Vati en Heinz. Op elkaar geperst reizen ze naar het oosten. Bij een tussenstop moet iedereen zijn kostbaarheden afgeven.

Na drie dagen komen ze aan op het perron van Birkenau. *'Het was een prachtige, hete dag in mei.*

***Toen ik om me heen keek zag ik dat er in de wijde om-
trek niets groeide, zelfs geen boom of struik. Het hele
gebied was één uitgedroogde woestenij van kale aarde
en stof.'* ES 69**

Bij het verlaten van de veewagen krijgt Eva van Mutti een lange jas en een vilten hoed. Eva trekt onder protest de jas aan en zet de hoed op. Ze vindt dat ze er 'stom uit ziet'. Zieken en zwakke mensen rijden op karren naar het kamp en worden daar gelijk vergast. Eva komt door die lange jas en hoed bij de volwassen vrouwen terecht in Auschwitz II-vrouwenkamp. Jongens en mannen lopen door naar Auschwitz I: Stammlager en mannenkamp.

***'Eerst waren we blij dat we liepen, onze benen konden strekken zonder de last van zware bagage, maar al gauw maakten we deel uit van een stroom vermoeide voortsjokkende dorstige vrouwen. Na ongeveer twintig minuten bereikten we de poort. We waren nu weerloze gevangenen, volledig overgeleverd aan de Duitsers.'* ES 69**

Ontvangst in Birkenau.

'Eenmaal in het kamp werden we in een barak gebracht om op onze 'ontvangst' te wachten. Met honderden stonden we in de benauwde barak, Een handjevol Duitse soldaten bewaakt ons met geweer in aanslag. Acht Poolse Kapo' in blauw gevangenis-tenuue grijnsden ons spottend aan terwijl ze tussen de rijen doorliepen. Ze beenden door onze gelederen terwijl ze ons duwden en stompten.' ES 70

'Welkom in Birkenau', smaalde een kapo. 'Jullie hebben geluk gehad; jullie zijn net aangekomen. Wij zijn hier al jaren. Wij zijn hier de baas en jullie moeten onze bevelen gehoorzamen. Jullie geluk is voorbij!'

De kapo's zijn gevangen politieke tegenstanders van de nazi's; saboteurs, onderduikers, misdadigers. Je kunt strafvermindering krijgen

De kapo's.

als je je opgeeft voor bewaking in een concentratiekamp. Ze staan onder bevel van de SS. De beloning is meestal alcohol.

'Een zwaar gebouwde kapo kwam voor ons taan. 'Rui-ken jullie het kampcrematorium', schreeuwde ze kwaadaardig. 'Daar worden jullie dierbare familieleden vergast, terwijl ze dachten dat het douches waren. Jullie zullen ze nooit weerzien.'

We probeerden niet te luisteren, Ze wilde ons alleen maar bang maken. We geloofden haar niet; het was te verschrikkelijk om aan te denken. 'Jullie zijn vuile joden!' schreeuwde het hoofd van de kapo's 'en we gaan jullie ontluizen.' Daarna worden jullie gebrandmerkt, geschoren en gekleed.' ES 70

Daarna werden we samengedreven in een groot gebouw met een voorvertrek, waar we al onze laatste bezittingen moesten afgeven, zelfs de kleren die we aanhadden. Ik wilde me niet tot mijn lijf ontkleden, maar ik wist dat ik geen keus had.

Registratie en andere zaken.

'Toen ik mijn schoenen uittrok herinnerde Mut-

ti me eraan dat ik mijn stalen steunzolen bij me moest houden, zodat ze niet zouden zoekraken. Zo liep ik, helemaal naakt, de steunzolen in mijn hand, met de anderen een grote doucheruimte binnen.' ES 71

Terwijl we tegen elkaar aan gedrongen stonden te wachten, werden de deuren gesloten.

'Ik dacht aan de dingen die de kapo's ons hadden verteld. Zou uit de douche water of gas komen? Ik begon te rillen van angst en Mutti greep me stevig bij de hand. Plotseling stroomde koud water op onze hoofden. Er waren geen washandjes of zeep, maar door het koude water voelde ik me als herboren en ik begon de laatste paar dagen van afmattend reizen van me af te wassen. Tenslotte hield het stromen op; aan het andere einde van de doucheruimte werden deuren opengegooid en konden we naar buiten lopen.' ES 70-71

Daarna moesten we in een rij naar een paar vrouwe-

Kaal en naakt voor de mannen.

lijke gevangenen lopen die ons haar afschoren. Al het haar werd verwijderd. Mijn schaamhaar was zacht en nieuw – ik had het in de afgelopen twee jaar dat ik een vrouw werd zien groeien - en nu moest ik zomaar toestaan dat het werd weggeschoren. 'Doe je benen wijd', beval de kapo. Ik voelde me ontzettend vernederd toen ze met het scheermes over mijn zachte huid schraapte. Ik zag de reden voor deze vernedering niet.' ES 72

Nog ongekleed volgt de inschrijving en opgave van beroep. Van tijd tot tijd kwamen ss-ers binnen die wat rondkuieren om zich aan onze lichamen te vergapen. Ze maakten er een sport van om jonge aantrekkelijke vrouwen in de billen te knijpen en ik voelde me echt vernederd toen een van de mannen naar mij toekwam en het bij mij deed. 'We worden als vee behandeld, niet als mensen', ging het door me heen." ES 73

Er werd een nummer ingebrand in de arm. Er werden kleren uitgedeeld en twee schoenen, verschillend van maat, soms twee linker of rechter en je moest zelf maar zien te ruilen met iemand.

Toen we op het punt stonden te vertrekken moesten we blijven: de getatoeëerde nummers klopten niet. Eva's nummer was A-5232 en dat werd A-5272.

Daarna wordt de groep overgebracht naar het quarantaine-blok, waar men drie weken moet wonen in barakken, gescheiden van de rest van het kamp. ES 74

In dit boek staat ook een verhaal over haar werkzaamheid in het commando 'Kanada': het sorteren van de privéspullen, achtergelaten door mensen die vergast waren.

De vervreemding van onszelf – de beoogde depersonalisatie – is in gang gezet.

**De depersonalisatie:
geen mens meer,
maar nummer.!**

Ik kon niet begrijpen waarom ik de gevangenis in moest en waarom ik op vijftienjarige leeftijd, alleen omdat ik Jodin was, een ongewenst persoon was. Het was allemaal een zinloze vervolging en ik voelde mij verbitterd.

– Als je in de val raakt, machteloos om er iets aan te veranderen, dan begin je je van binnen leeg te voelen. Als ik mijn gewone instinct had gevolgd zou ik met de mensen om mij heen contact hebben gezocht en met hen hebben gepraat, maar nu kon iedereen de vijand zijn die ons bespioneerde. Van nu af aan was er niemand die ik nog kon vertrouwen, behalve Mutti. Zo begon de vervreemding die deel uitmaakte van de ontmenselijking in de concentratiekampen.'

Bijlage 4: depersonalisatie.

De crematoria en vergassingskamers.

Om het vermoorden van gedeporteerde mensen te versnellen worden de treinrails doorgetrokken tot in kamp Birkenau met brede perrons voor de selecties.

De crematoria II en III worden gebouwd om de lijken van de gedode mensen te verbranden.

De crematoria II en III.

Onder de ovens is een kelder, bedoeld om daar de lijken te verzamelen voor de verbranding. Deze ruimten krijgen al snel een andere bestemming.

Het crematorium II wordt op 13 maart 1943 in gebruik genomen en is daarna dag en nacht in bedrijf tot 19 januari 1945, voor de moord op vrouwen, meisjes en kinderen.

Crematorium III – in gebruik van 25 juni 1943 tot 14 november 1944 - is de vermoordingsplaats van jongens en mannen.

De gang van zaken.

'De gevangenen gaan naar de kelder over een aflopend

pad, dat uitloopt in de uitkleedruimte van 49,5 meter lang, 7 meter breed en 2,30 hoog. Daar moet iedereen zich helemaal uitkleden en alles bij elkaar leggen of op-hangen, schoenen met de veters aan elkaar binden om alles terug te kunnen vinden.

Dan loopt de groep door naar de tweede ruimte van 30 meter lang, waar aan het plafond douchekoppen hangen. Dit versterkt het idee dat het om 'douchen en desinfecteren' gaat. Er kunnen ca. 900 mensen in worden samengeperst. De gaskamer wordt mechanisch geventileerd, zodat ze op korte termijn weer bruikbaar is.

Het personeel.

Het is een probleem om gevangenen te vinden die ingezet kunnen worden om de mensen naar de gaskamers te begeleiden en na hun dood af te voeren met alles wat daarbij hoort. Vele Duitse jongens en mannen zijn opgeroepen voor de fronten; velen sneuvelen. Krijgsgevangenen zijn niet inzetbaar; politieke gevangenen zijn al uitgemoord.

Het *Sonderkommando* van Auschwitz in 1943-1944.

Daarom besluit men in 1943 een aantal vitale gedeporteerde joodse jongens en mannen samen te brengen in een *Sonderkommando*. Zo ook Shlomo Venezia (2008). Wikipedia publiceert een gedeelte uit een boek, waaruit hier wordt geciteerd.

Het verhaal van Shlomo Venezia, lid van het *Sonderkommando*.

Hier volgen zijn impressies over zijn werk in en rond de crematoria van Auschwitz-Birkenau.

Shlomo Venezia (26/7/1923 – Rome 1/10/2012) is een Jood van Griekse afkomst in

Wie is Shlomo Venezia?

Thessaloníki geboren. Na de Duitse inval vlucht de familie naar Athene. Als Shlomo 19 jaar is (1943) worden hij en zijn familie opgepakt door de SS en naar een kamp

gebracht.

In maart 1943 volgt hun deportatie naar Auschwitz, waar ze op 11 april, na een treinreis van 11 dagen aankomen. Iedereen is zo uitgeput door het gebrek aan voedsel en slaap dat men alles ondergaat zonder hierbij vragen te stellen.

Op het perron wordt Shlomo hardhandig van zijn moeder gescheiden. Hij heeft haar en zijn zusters nooit teruggezien. Een aantal vitale jongens en mannen blijven in Birkenau waar ze naar de *Zentralsauna* worden geleid, het gebouw waar iedereen gekeurd en gedesinfecteerd wordt.

Twee officier-artsen doen de eerste keuring en sturen de zwaksten onder hen meteen weg. De rest wordt kaalgeschoren en moet zich uitkleden om naar de douches te gaan waar een Duitser zich amuseert door hen afwisselend onder ijskoud en kokend water te zetten. Vervolgens wordt hen door medegevangenen een registratienummer op hun linkerarm getatoeëerd. Venezia krijgt nummer 182727. Na enkele dagen quarantaine komen Duitse officieren de barak binnen en vragen de gevangenen naar hun beroep. Ze beseffen dat ze maar het beste een nuttig beroep kunnen noemen.

Venezia zegt dat hij kapper is, omdat hij bij aankomst geschoren wordt door een gevangene en hoort dat hij niets anders hoeft te doen dan iedereen kaal scheren.

Zo'n tachtig man, onder wie Shlomo en zijn broer, worden naar een afgesloten gedeelte van het kamp gebracht. Daar krijgt hij brood met jam toegestoken door iemand die hem verzekert dat ze genoeg te eten krijgen, omdat ze nu in het *Sonderkommando* zitten. Deze groep heeft de taak de toestroom naar de gaskamers te stroomlijnen en na de dood door vergassing de lijken te onderzoeken en naar de ovens te brengen. Feitelijk moeten ze meewerken aan het vernietigen van hun eigen volk. Op 2 mei 1943 komen de eerste twee transporten uit Hongarije aan.

> Bijlage 4. Gebed van de Rabbi uit een Hongaars dorp. Elie Wiesel (2006). *Nacht*. Pagina 99.

De vergassing.

Als de hele groep in de gaskamer staat wordt gecontroleerd of de gaskamer vol is. De deur wordt gesloten en van buiten gegrendeld.

Het licht gaat uit en door buizen naast de pilaren dwarrelen houtsnippers naar beneden, gedrenkt in blauwzuur. Een kort moment is er paniek, daarna wordt alles stil en na twaalf minuten is iedereen overleden.

De ss-arts controleert de toestand door het kijkgat in de toegangsdeur, geeft een teken en dan gaan de grendels van de uitgangsseuren omhoog.

De gaskamer biedt een onbeschrijflijke aanblik van dode

De lijkenbehandeling.

lichamen, die in een smurrie van urine, uitwerpselen, braaksel en bloed liggen. Dit is de smerigste dood die men zich kan indenken. Sommige lijken zijn erg rood, anderen weer zeer wit of hebben uitpuilende ogen. Op de verzamelplaats scheert het *Sonderkommando* het haar van de vrouwen af; anderen moeten de gebitten nazien en er het goud en zilver uithalen. Daarna worden de lijken op metalen platen gelegd en met een lift naar de ovens getild en in de oven geschoven. Bij te grote toename brengt het *Sonderkommando* de lijken soms ook naar kuilen waar ze worden verbrand.

Eén iemand heeft het eens overleefd. Na het openen van de gaskamer hoorde iemand een vreemd geluid, een soort gerochel en gehuil. Het blijkt afkomstig vaneen baby die zich zo aan de borst van haar moeder had vastgezogen, dat ze relatief weinig gas had ingeademd.

De baby.

Het kind leefde nog tussen de stapels lijken. Het meisje hing nog steeds vastgeklemd aan haar moeders borst. Een ss-er vindt haar en schiet het kindje dood.

Verstand op nul.

Shlomo Venezia kan door zijn ver-

stand op nul te zetten en te werken als een automaat dit weerzinwekkend werk volhouden. Dit is de enige manier om in leven te blijven. Hij leert er mee te leven, zelfs met de verschrikkelijke geur en het zicht van stapels lijken.

In de eerste dagen dat hij met dit karwei belast is, kan Shlomo amper eten. Hij kan zijn brood nauwelijks aan-

Gedwongen.

raken omdat de geur van de dood op zijn handen kleeft en hij voelt zich bezoedeld door de dood. Gaandeweg leert

hij er mee om te gaan, hoe hard het ook is.

Per slot van rekening worden hij en zijn lotgenoten gedwongen dit vuile werk te doen; als iemand weigert, wordt hij meteen met een nekschot afgemaakt, wat Venetia ziet gebeuren. En als zij het werk niet doen, moet iemand anders het voor hen doen.

Het is een kwestie van overleven en genoeg eten te hebben, voor zichzelf te zorgen en proberen helder te denken, anders ga je er zelf aan kapot.

Ongeveer om de drie maanden wordt er een selectie doorgevoerd in dit *Sonderkommando*. Van de ongeveer 9-honderd leden worden er telkens circa 250 man uitgehaald om te worden gedood. Zij worden vervangen door nieuwe mannen. Naarmate de tijd verstrijkt, beginnen voor Venetia ook zijn dagen te tellen.

Omdat in april en mei 1944 vele konvoeien met Hongaarse Joden worden verwacht en de tijd begint te dringen om al die mensen te vernietigen, beveelt Berlijn dat het huidige *Sonderkommando* moet aanblijven.

Het aardse einde van Zuster Judith.

Zuster Judith komt op 17/18 mei 1944 in Auschwitz en wordt ondergebracht in het vrouwenkamp Birkenau. Het kamp zit overvol omdat Hongaarse families in vele treinen worden aangevoerd.

Bij de selectie geeft Zuster Judith waarschijnlijk als beroep op: 'typist'.

Misschien is ze ingezet bij het opmaken van de transportlijsten of het samenstellen van de 'Kommando's', o.a. werkzaam op de locatie 'Canada' waar o.a. kleding van vergaste mensen op geld en sieraden worden nagezien. We weten het niet.

Auschwitz: Het verslag van Fia Polak

Het Amsterdamse meisje, de Jodin Fia Polak (1929-2012), beschrijft als 16-jarige de toestand in haar *Oorlogsverslag* (z.j.) Amsterdam: Uitgeverij KOLENOE.

'Wie langer in Birkenau is voldoet kennelijk aan de eisen die de kampstaf stelt, waardoor je niet direct wordt geselecteerd voor de gaskamer.

Tot het genre 'bruikbare mensen' behoren jonge gezonde jongens, mannen, vrouwen en meisjes. Je naam wordt niet meer genoemd: je bent een nummer.

Polak vertelt: 'Binnen het kamp zag je dezelfde naargeestige en verdrietige gezichten als die van gevangenen langs de weg. – De Joden die Birkenau binnen gelaten werden, waren voorbestemd om langzaam dood te gaan onder medisch toezicht. De Duitsers zorgen ervoor dat de Joden door een combinatie van kwellen, uithongeren, zwaar werk, uren op appèl staan en experimenten, steeds magerder en zieker worden – 57/58 - om tenslotte te sterven.'

Polak ziet drie categorieën: weinig politieke gevangenen uit Duitsland en Polen. Jehova's getuigen, omdat ze Hitler tot Antichrist hadden uitgeroepen. Allen dragen een rood driehoekje onder hun nummer.

In de tweede categorie zijn veel criminelen voor wie Auschwitz een dwangarbeiderskamp is. Moordenaars kregen een groen driehoekje onder hun nummer; andere criminelen een zwart driehoekje.

De derde categorie zijn de joden en zigeuners die leven in het vernietigingskamp. Tot deze categorie horen Fia Polak en zuster Judith. P. 64

De dood van Zuster Judith.

Op 7 juli 1944, na vijftig dagen Birkenau, loopt Judith als gevangene de helling af naar de kelders onder crematorium II. Daar moet ze zich helemaal uitkleden en met 900 anderen de gaskamer inlopen. Daar worden allen in twaalf minuten vermoord.

Zuster Judith is 48 jaar.

Na deze moorden in juli 1944 volgt vanaf 1 augustus de liquidatie van 32-duizend Joden uit de getto's in Silezië. De Amerikanen bombarderen het IG Farbencomplex. De nazi's bevelen de vernietiging van gaskamers en jagen vanaf 18 januari 1945 iedereen die nog lopen kan de kampen uit. Tijdens deze 'dodenmarsen' sterven onderweg 9-duizend tot 15-duizend mensen door uitputting en ziekten.

Op 27 januari 1945 bevrijdt het Rode Leger het kamp. Op dat moment zijn er 1.000 mensen niet begraven of verbrand en ongeveer 7.500 – 8.000 gevangenen, zijn doodziek. De laatste bewakers die zijn achtergebleven, worden nog dezelfde dag door de Russische soldaten gedood. Wikipedia.

Het lot van Shlomo Venezia.

Shlomo Venezia, die in het gewoel van de 'dodenmarsen' meegevlucht is, wordt door het Amerikaanse leger opgevangen en vanwege TBC in een lazaret opgenomen.

Zijn vriend en anderen willen via Italië naar Palestina gaan. Shlomo reist mee, maar komt niet verder dan Italië, omdat de TBC doorbreekt; hij gaat naar een sanatorium bij Rome. Het herstel duurt twee en een half jaar. Zijn psychisch herstel duurt zeven jaar.

Venezia bleef in Rome, ging Engels studeren en doorliep ook de hotelschool. Tijdens de Engelse les leerde Venezia zijn vrouw kennen. Het echtpaar krijgt drie kinderen

en vijf kleinkinderen. Hij overlijdt in Rome op 1/10/2012. Wikipedia Hij heeft, na 65 jaar, zijn ervaringen genoteerd in een boek, dat verscheen in het Frans, Duits, Engels en Nederlands.

Naspeuringen.

Het Nederlandse Ministerie van Justitie plaatst eind augustus 1949 een bericht in de kranten dat het elke week een lijst gaat publiceren in de Nederlandse Staatscourant met namen van Joden die in de oorlogstijd in nazi-kampen zijn omgekomen met datum en plaats van overlijden.

Het Bestuur van de Congregatie leest op 31/7/1952: *110253 Mendes da Costa, Judith Henriette, 25 augustus 1895 geb. te Amsterdam. Laatste woonplaats De Bilt, overleden 7 juli 1944 in de omgeving van Oswiecim (Auschwitz).* Hiermee heeft men de zekerheid van haar overlijden.

**In memoriam
door de Dominicaan Piet Struik
28.06.1926-18.06.2010.**

Zuster Judith,
veertien jaar leefde je in het klooster, onder meer in Apeldoorn en Bilthoven, tot je in 1942 werd overgebracht naar kamp Westerbork. Dankzij de goede zorgen van enkele advocaten kwam je na twee weken weer vrij. Je beschrijft die gevangenschap als 'Mijn mooiste tijd', waarin je medegevangenen troostte en sterkte. 'Ik antwoordde steeds via de heilige Geest', schrijf je.

Je vrijheid kwam onverwacht voor jou, als een waar geschenk van God. Je hebt daar twee jaar van mogen genieten.

Toen - in 1944 - werd je opnieuw gedeporteerd. Ons rest slechts een briefkaart die je schreef en uit de trein gooide op weg naar Theresiënstadt in Tsjechië, op 25

februari 1944.

Na de oorlog berichtte het Nederlandse Rode Kruis aan de congregatie in Voorschoten dat je op 7 juli 1944 te Auschwitz door vergassing om het leven bent gekomen in crematorium II.

Onvergetelijk en onbegrijpelijk.

Goede Judith: je bent naar Duitsland definitief vertrokken 'als naar een bruiloft', zoals jezelf getuigde: 'heel blij en gelukkig'.

Dat maakt mij totaal stil. Ik versta wat je daar zegt, maar ik begrijp het totaal niét.

Ik bewonder je moed en je blijmoedigheid. Steeds was jij die sterke vrouw, inventief en creatief, voor iedereen in het kamp, levend van een innerlijke bron van vrijheid, onvergetelijk en onbegrijpelijk, als teken van Gods

onbegrensde innerlijke vrijheid.' (2009/2010)

HET EINDE VAN DE TWEEDE WERELDOORLOG.

In het voorjaar van 1945 bereiken de Russen Oost-Pruisen en trekken de Amerikanen en Britten de Rijn over met als gemeenschappelijk doel Berlin. Het is voor iedereen duidelijk dat het einde voor de nazi's nabij is. Hitler kent geen zelfkritiek en wijdt alle schuld voor zijn falen aan zijn generaals die hem 'verraden' hebben. Ook het Duitse volk laat hem 'in de steek' en daaraan is naar Hitler's mening zijn historische missie ten onder gegaan.

De laatste dagen van zijn leven brengt hij door in de sombere *führerbunker* vlakbij de kanselarij. Hij is lichamelijk en geestelijk een wrak en lijdt aan de ziekte van Parkinson. Zijn lijfarts, dokter Morell, houdt hem met diverse injecties op de been. Hitler geeft op 19 maart 1945 bevel tot het vernietigen van alle industri-

ele complexen en eist dat zijn troepen zich doodvechten tegen de Russen; dit is het *Nerobefehl*.

Op 20 april 1945 viert Hitler zijn 56ste verjaardag. Een aantal hoge nazi's komt naar het partijtje in de bunker. Direct daarna ontvlucht een aantal Berlin, dat onder Russisch artillerievuur ligt.

Op 30 april 1945 pleegt Hitler zelfmoord in zijn bunker. Hij slikt waarschijnlijk een cyanidepil en schiet zich een kogel door het hoofd. Eva Braun, met wie hij een dag tevoren was getrouwd, slikt ook de pil, waardoor ze overlijdt.

Acht dagen later, op 8 mei 1945, geeft Duitsland zich over. Wikipedia.

De Tweede Wereldoorlog hield niet zomaar op na Hitler's nederlaag en

De erfenis van deze oorlog.

zelfmoord. 'Het einde diende zich in verschillende landen van Europa op verschillende tijdstippen aan. Zo was op Sicilië en in Zuid-Italië de oorlog in het najaar van 1943 zo goed als voorbij. Franse burgers waren vrij in de herfst 1944. Het geweld in Oost-Europa bleef lang bestaan.

Burgeroorlogen bleven woeden in Griekenland, Joegoslavië en Polen. In Oekraïne en de Baltische landen bleven nationalistische partizanen tot diep in de jaren vijftig tegen Sovjettroepen vechten.'

In Europa heerste chaos: landschappen waren vernietigd, steden met de grond gelijk gemaakt en meer dan 35 miljoen mensen gedood. Nabestaanden, familie, landgenoten begonnen, na hun verdriet draagbaar gemaakt te hebben, aan de 'wederopbouw', die meer dan één generatie lang duurde en nog duurt.'

Keith Lowe (2014). *Het woeste continent*. Europa in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog. Amsterdam: Uitgeverij Balans. Blz. 11.

Het museum yad Vashem.

De Israëliische regering heeft met toestemming van de Knesset, op 19 augustus 1953 opgericht het *Museum Yad Vashem* in Jeruzalem. Daar wordt de Holocaust van 1939 -1945 herdacht

Ook Zuster Judith Mendes da Costa wordt vermeld.

Yad Vashem betekent gedenkteken (letterlijk: hand) en naam en is ontleend aan de profeet Jesaja 56, 4-6: *Want zo heeft gezegd de Ene: aan de ontmanden die mijn sabbatten zullen bewaren, die gekozen hebben voor wat mij behaagt en vasthouden aan mijn verbond, aan hen zal ik geven in mijn huis, binnen zijn muren, een hand en een naam, als groter goed dan zonen en dochters; een eeuwige naam geef ik hem, die niet zal worden weggemaaid.*

Pages of testimony.

Als gegevens van iemand bekend zijn, wordt een standaard levensgetuigenis opgemaakt op een voorbewerkt A-4 formaat, eventueel met foto.

Deze 'Pages of testimony' worden gebundeld bewaard.

Op 2 november 2004 opent *Yad Vashem* de database met meer dan 2,5 miljoen namen in het Engels en Hebreeuws. Ook Zuster Judht's getuigenis is opgenomen.

Yad Vashem: s.v. Shoah Victims' Names Database.

Zoek: Mendes da Costa. Judith. Amsterdam.

Het archief.

Het archief bewaart alles over de geschiedenis van de Holocaust. Er zijn tienduizenden persoonlijke getuigenissen op video en op schrift. Er is een enorme hoeveelheid fotomateriaal en er zijn duizenden filmtitels in vele talen.

Verder vinden we miljoenen pagina's nooit gepubliceerde documenten van de nazi's, van individuele Joden en Joodse instellingen, processen etc. Het meeste materiaal kan door bezoekers worden ingezien.

In de Joodse religie wordt een lichaam begraven en moet ongeschonden blijven. Omdat van bijna alle slachtoffers van de Holocaust geen Resten zijn bewaard gebleven en er ook geen graf is, worden in deze hal foto's getoond. Het is ook een gedenkruimte.

Hal van de Namen.

Het monument voor de kinderen.

De kinderen die in de Holocaust omkwamen hebben een eigen monument met talrijke foto's.

Eén kind is gebeeldhouwd neergezet.

Sculptuur van Moshe Safdie.

Andere kunstwerken van Yad Vashem: >

bijlage 4

Bezoek aan Yad Vashem.

In 2014 bezoeken twee Medezusters van Zuster Judith Mendes -- Jean-Marie van der Leeden en Paula van den Berg - het *Holocaust Museum* in Jeruzalem.

Op verzoek van Mw. Jacqueline Bematar sturen zij gegevens over Zuster Judth op en een foto van haar in Dominicaans habijt.

In haar brief van 7 april 2014 – reference no. 274425 – bedankt zij voor de gegevens die verwerkt worden op de Page of Testimony – 1 pagina A4 – die wordt bewaard in de Hall of Names.

Met de hier afgebeelde foto van Zr. Judith is zij blij. Zij meldt dat deze over een half jaar – dat is dan oktober 2014 - een plaats krijgt in de Hall of Names.

Zij meldt dat volgens het *Memorial Book of Holland* in Auschwitz zijn omgekomen: Judith's broer Abraham op 30/9/1942 en haar zus Nannette op 25/1/1943. Archief jmdc

De bibliotheek

De bibliotheek telt meer dan 125.000 titels in 54 talen over de Holocaust.

Daaronder Mendes, Judith (2006). *Autobiografie. Voor- schoten: In eigen beheer.*

Daarheen is gezonden deze scriptie van Wols, Peter (2015). *Judith Henriette Mendes da Costa, O.P. Voor- schoten: in eigen beheer.*

Joodse Hongaarse vrouw met kinderen op weg naar de gaskamer, mei 1944.

***Ook als ik moet gaan
door een dal vol schaduw van dood,
kwaad zal ik niet vrezen.***

***Want gij zijt bij mij; uw staf, uw stok,
die zullen mij vertroosten. Psalm 23***

***Alleen bij God: wees stil, mijn ziel,
ja, van hem komt wat ik hoop. Psalm 62,6***

Foto: Gutman, Israel & Gutterman, Bella (2010²). *Het Auschwitz Album. Reportage van een transport.* Laren: Uitgeverij Verbum. P. 223.

Literatuur. Noten. Bijlagen. Illustraties.

Literatuur.

Mendes da Costa, Judith (2006). *Autobiografie.* Zuster Dominicanes van de Congregatie van de H. Catharina van Siena, Voorschoten. Amsterdam 1895 – Oswiecim (Auschwitz) 1944. Voorschoten: In eigen beheer.

Idem: uitgebracht op internet, te vinden op de site Nieuwsbrief 9 juli 2014: Dominicanen Nederland als pdf (Portable Document Format). Provider: Antenna.

Hamans, P. & Mesters, G. (2007). *Getuigen voor Christus.* Rooms-katholieke bloedgetuigen uit Nederland in de twintigste eeuw. 's-Hertogenbosch. R.K. Instelling Nationale Raad voor Liturgie. 672 bladzijden. *Zuster Judith Mendes da Costa O.P.* Pp. 625-631.

Heemskerk, W. (2005). *De Heilige Edith Stein en haar tijd.* Sittard: Stichting Charles Beltjens. Korte, maar niet volledige vermelding over Judith Mendes da Costa, p. 39.

Struik, Piet (2014). *Gedachten over Judith Mendes da Costa.* Site: Dominicanen.nl Nieuwsbrief 9 juli 2014. Serie: 'Kopstukken'.

Warsage, J. de (1967). *Als een brandende toorts.* Documentaire Getuigenissen over Dr. Edith Stein (Zr. Teresia Benedicta a Cruce) en medeslachtoffers Steyl: Drukkerij Missiehuis Steyl. Pp. 93-201: Emerentia Peterse: Zuster Judith Mendes.

**Wols, Peter (2014). *Ter herdenking van Zuster Judith Mendes da Costa.* Internet:
<http://www.dominicanen.nl/2014/07/ter-herinnering-aan-judith-mendes-da-costa-10/07/2014>.
Nieuwsbrief 9 juli (2014). Dominicaans Nederland. 2 bladzijden.**

Wols, Peter (2015). *Judith Henriette Mendes da Costa, O.P.* Voorschoten: In eigen beheer.

KRO-radio 2011.

Onder de titel *Wat blijft 2011@ RKK.NL* verzorgde de Katholieke Radio Omroep (KRO) op 17 april 2011 een bijdrage over Zuster Judith Mendes da Costa met gegevens van Zuster Leontine (Antoinetta Joh. H.M.) Geeraedts, O.P. (1918), Dominicanes van Voorschoten en Peter Wols, O.P. (1928).

NAVRAAG.

Het Bestuur van de Congregatie Dominicanessen van Voorschoten plaatst een advertentie in kranten, waarin gevraagd wordt of mensen, die inlichtingen hebben over Judith's verblijf in Theresienstadt en Auschwitz in 1944, verzocht worden contact op te nemen. Eén dame schrijft dat zij Judith gezien heeft in Auschwitz.

Noten

Bijlagen

Bijlage 1. Zyklon-B gas.

Op 14 juni 1940 gaat Auschwitz als ss-kamp officieel open met de komst van 728 Poolse mannen. Commandant is Rudolf Höss.

Door de grote toestroom van Joden en anderen is het

niet mogelijk de gedeporteerden met vuurwapens om te brengen. De uitvoerders van deze schietpartijen worden er 'gek' van en het kost teveel munitie.

Het voorstel van Karl Fritzsch.

Om kleding van de gevangenen te ontsmetten gebruikt de kampleiding een middel, waarin blauwzuur aanwezig is. Dit verdelgingsmiddel brengt Karl Fritzsch (1903-2 mei 1945), gevangenenbewaker, - zijn naam wordt ook geschreven als Fritsch (Vermaat (2013, register) -, op het idee aan de kampleiding voor te stellen dit gas in te zetten voor de verdelging van mensen.

Schijfjes houtvezel of kiezelgrind wordt geïmpregneerd met blauwzuur en opgeborgen in een cilinder. Staan de gevangenen in de gas-ruimte dan strooien ss'ers, beschermd door gasmasker, door luiken in het plafond deze schijfjes uit over de aanwezigen. De blokjes smelten snel door de hoge temperatuur en de mensen sterven in 12 minuten.

Kampcommandant Höss is er blij mee en laat dit toepassen op Russische krijgsgevangenen met 'goed succes'. Wachsmann (2015), 294, 372

De uitwerking.

Slachtoffers van dit gas voelen in eerste instantie niets. Blauwzuur blokkeert de ademhalingsketen in de lichaamscellen waardoor het stofwisselingsproces (metabolisme) na enkele minuten stopt.

Het sterven treedt bij grote doses zo snel op dat mensen vaak nauwelijks de kans hebben om symptomen te ontwikkelen. Het gevoel van zwakte, misselijkheid en braken komen bij iets langzamer optredende vergiftigingen wel voor. Na overplaatsing naar andere kampen, duikt Fritzsch onder, verblijft in Berlijn en pleegt zelfmoord in een kelder op 2 mei 1945. O.a. Wikipedia

Bijlage 2. Eva Schloss.

Eva Schloss wordt geboren als Eva Geiringer op 11 mei 1929 in Wenen. Kort na de aansluiting van Oostenrijk bij Duitsland emigreert het joodse gezin in 1938 naar België en vestigt zich later in Amsterdam.

Op 11 mei 1944 wordt de familie verraden door een vrouw die zich als verpleegster voordoet en behulpzaam is bij het brengen en halen van Joden naar hun onderduikadressen. Haar aanwijzingen worden door de Duitse bezetter gehonoreerd met geld.

Het verhaal van Eva Scholl-Geiringer na haar bevrijding.

'Mijn moeder - Fritzi - en ik werden in januari 1945 door het Russische leger bevrijd en geëvacueerd naar het oosten van Rusland.

In mei 1945 werden wij gerepatriëerd naar Amsterdam en nam ik mijn studie in de kunstgeschiedenis weer op aan de Universiteit.

In 1951 verhuisde ik naar Londen voor een opleiding tot een professioneel fotograaf. Ik werkte er vijf jaar in een commerciële studio.

In 1952 trouwde ik met Zvi Schloss (1925), een Duitse Jood, student economie in Israël en later bankier in London. In 1953 trouwde mijn moeder met Otto Frank, de vader van Anne en Margot Frank.

Zvi Schloss en ik wonen nu in Londen en hebben drie dochters – Caroline (1956), Jacky (1958) en Sylvia (1962) - en vijf kleinkinderen.

Van 1972 tot 1997 runde ik een antiekwinkel in Edgware. Sinds 1985 ben ik steeds actief in het holocaustonderwijs en ontving een Eredoctoraat in Burgerlijk Recht aan de Universiteit van Northumbria, Newcastle, Engeland. Ik ben ook beheerder van het *Anne Frank Educational Trust, UK*.

Aldus Jos Wiersema. Internet: s.v. Eva Geiringer Schloss. Eva Geiringer. Zuidelijke wandelweg, met 20 foto's.

Haar boek.

Haar boek *Eva's story: a Survivor's Tale* (1988) met medewerking van Evelyn Julia Kent, verscheen in London: Allen. Het boek werd door Robert Dorsman vertaald. Deze vertaling verscheen ten laatste als Scholl-Geiringer, Eva (2013.) *Oorlogsherinneringen*. Breda: De Geus bv

Ihr Buch *Evas's Story* erschien 2005 auch in deutscher Sprache

unter dem Titel *Evas Geschichte*.

James Still beschrieb ihre Erfahrungen als junge verfolgte Jüdin in dem Schauspiel *And Then They Came for Me - Remembering the World of Anne Frank*. Bron wikipedia

Bijlage 3.

De depersonalisatie die hier beschreven wordt is een fenomeen bekend in de psychiatrie, aldus Wikipedia.

'Depersonalisatie is een natuurlijke reactie van het lichaam om zich tegen bedreigingen van buiten af te beschermen.

Depersonalisatie treedt dan ook vaak op na een lange tijd van stress. Het lichaam wil zich afsluiten van de negatieve stimuli van buiten af, met het gevolg dat de persoon in een onrealistische toestand terecht komt.

De reden waarom mensen soms voor langere tijden in deze staat blijven hangen is omdat deze staat van onrealisme niet wordt begrepen waardoor men er juist angstiger door wordt, met als gevolg dat de depersonalisatie heftiger wordt.

De realisatie wordt namelijk in stand gehouden door twee elementen: stress en twijfel. Wanneer de achterliggende stress en/of de twijfel over de aard van de aandoening weg wordt genomen, is de kans groot dat de klachten verminderen of verdwijnen. De aandoening begrijpen is de sleutel naar de verlossing ervan."

Bijlage 4. Gebed van de Rabbi.

Een rabbi uit een klein Pools stadje wordt in Auschwitz

geselecteerd voor de dood in de gaskamer. Hij bidt tot de Allerhoogste: 'Het is afgelopen. God is niet meer bij ons – Ik weet het - , je mag zulke dingen niet zeggen. Ik weet het wel. De mens is te klein, te nietig om Gods ondoorgrondelijke wegen te begrijpen.

Maar wat kan ik eraan doen? Ik ben geen Wijze, geen Rechtvaardige, Ik ben geen Heilige. Ik ben en eenvoudig mens van vlees en bloed. Ik lijd aan de hel in mijn ziel en mijn lijf. Ik heb ook ogen, en ik zie wat hier allemaal gebeurt.

Waar is de Goddelijke barmhartigheid? Waar is God? Hoe kan ik geloven, hoe kan men geloven in deze God van Barmhartigheid?' Eli Wiesel (2006) *Nacht*. Vertaling Kiki Coumans, 99

Bijlage 5. Piet Struik, O.P. over Zuster Judith.

De dominicaan Piet Struik 28/6/1926 –18/6/2010, schrijft kort voor zijn overlijden, een In Memoriam van Zuster Judith Mendes da Costa. Het is te vinden op de site Dominicanen.nl.

Judith Mendes da Costa 1895-1944.

Judith's levensverhaal ontroert me. Ze krijgt een goede opvoeding tot en met de toenmalige HBS. Ze leeft blijmoedig een uitgelaten samen met een grote groep vriendinnen. In hun ontwikkeling bezoeken ze kerkgebouwen van diverse kerkgenootschappen, maar hebben ook contact met socialisten als Henriëtte Roland-Holst, Frederik van Eeden en Domela Nieuwenhuis.

'Godsdienst en wijsbegeerte zocht ik in die dagen', zou ze er later van zeggen. Het christendom – vooral het rooms-katholicisme - wantrouwt ze echter hartgrondig. Toch bezoekt zij in Amsterdam de Krijtberg van de Jezuïeten en de Dominicuskerk van de Dominicanen.

Zielestrijd.

Ze beschrijft haar zoeken naar waarheid indringend als 'de strijd der ziel'. Vijf jaar duurt dat gevecht: ze wantrouwt de rooms-katholieken én ze is gegrepen door de

verkondiging van dat geloof. 'Ik voelde mij toch zo vermoeid van dat zoeken', schrijft ze. En plotsklaps – als een innerlijke verlichting – valt elk bezwaar weg: zij gelooft. Als zelfstandige en volwassen vrouw van 28 jaar ontvangt zij het doopsel. 'On est écrasé', citeert zij een Franse tekst: ze voelt zich totaal overdonderd, verpletterd.

Zuster van Voorschoten.

Judith's zoektocht naar waarheid stelt de verhouding met haar Joodse familie zwaar op de proef. Ze heeft slechts nog enig contact met haar moeder en een van haar zusters. Ondertussen gaat de nieuwe zoektocht door: wat is haar roeping? Wil God werkelijk dat zij kloosterzuster wordt? 'Maar dat kan ik niet; en ik wil het ook niet: zó worden als die doodernstige en bleke nonnetjes.' Opnieuw breekt – na velerlei gebeurtenissen, zoals een verbroken verloving – het licht door: ze meldt zich aan bij de zusters Dominicanessen van Voorschoten en in april 1933 doet ze haar eeuwige geloften. Het vervolg- In memoriam - is opgenomen als *In Memoriam* in hoofdstuk 11.

Bijlage 6. Yad Vashem.

Naast de genoemde inhoud van Yad Vashem hier nog enkele onderdelen.

Yad Vashem werkt ook aan een historische/geografische encyclopedie van alle ca. 5.000 Joodse gemeenschappen in Europa en Noord-Afrika, die in de nazitijd geheel of gedeeltelijk zijn weggevaagd.

Een encyclopedie.

Het dal van de verwoeste gemeenschappen.

In de tuin ligt: 'Het dal van de verwoeste gemeenschappen.' Op de muren van rotsblokken zijn de namen gegraveerd van meer dan vijf-

duizend Joodse gemeenten die tijdens de Holocaust geheel of gedeeltelijk zijn verwoest. Architecten: Dan Zur en Lipa Yahalom.

Verspreid in de tuin van Yad Vashem liggen gedenktekens ter herinnering aan vele niet-Joden die persoonlijk Joden hielpen door te zorgen voor onderduikadressen of in eigen huis opnamen.

Elke Joodse man of vrouw die zo de Holocaust heeft overleefd kan die mensen opgeven, die dan in aanmerking komen voor de onderscheiding: ` *'De rechtvaardigen onder de volkeren.'*

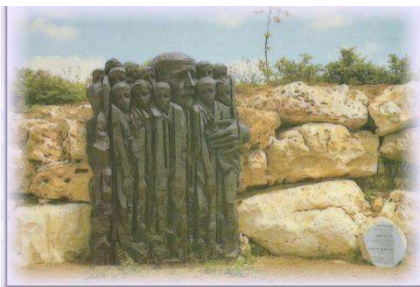
Tot 1 januari 2012 hebben 5.204 Nederlanders, inclusief twee in Nederland wonende Indonesiërs en 1.612 Belgen deze onderscheiding ontvangen.

Yad Vashem benadrukt, dat de aantal redders geen oordeel geeft over de houding of daden van een volk, maar afhankelijk is van de vrijwillige aanmelding door geredde Joden.

Bijzonder is de collectieve toekenning aan de inwoners van het dorp Nieuwlande in Nederland. Zij spraken af om in elk gezin een Joodse vluchteling te laten onderduiken.

Een geroemd inwoner van het dorp is de verzetsstrijder Johannes Post. Wereldwijd ontvingen tot 1 januari 2012, 24.396 mensen deze onderscheiding.

Monument voor Janusz Korczak.

Er is een bijzonder monument voor Janusz Korczak, een Pools Joodse kinderarts, schrijver van kinderboeken en pedagoog. Toen hij in 1909 als kinderarts voor een weeshuis werkte, ontmoette hij Stefania

Wilczyńska.

In 1911-1912 stichtte hij een weeshuis voor joodse

kinderen in Warschau. Stefania Wilczyńska werd zijn naaste medewerker. Door zijn aanpak werd hij meer bekend als pedagoog dan als kinderarts.

Antisemitische bestuurders in Warschau dwongen Korczak met zijn weeskinderen te gaan wonen in het getto van Warschau. Op 6 of 7 augustus 1942 werd Korczak met de 192 of 196 kinderen en een dozijn stafleden, gearresteerd. Korczak kreeg toestemming tot vrijlating, maar hij weigerde.

Gedeporteerd naar Treblinka werden allen daar op 7 augustus 1942 vermoord. Wikipedia publiceert een ooggetuigenverslag van de deportatie, s.v. Janusz Korczak.

Sculptuur van Boris Saksier:

Janusz Korczak omringd door de weeskinderen.

In het voorjaar van 1945 bereiken de Russen **Oost-Pruisen**

Het einde van nazi-Duitsland.

en trekken de Amerikanen en Britten de Rijn over met als gemeenschappelijk doel Berlijn. Het is voor iedereen duidelijk dat het einde voor de nazi's nabij is. Hitler kent geen zelfkritiek en wijdt alle schuld voor zijn falen aan zijn generaals die hem 'verraden' hebben. Ook het Duitse volk laat hem in de steek en daarom is in Hitler's mening zijn historische missie te niet gegaan.

De laatste dagen van zijn leven brengt hij door in de sombere *führerbunker* vlakbij de kanselarij. Hij is lichamelijk en geestelijk een wrak en lijdt aan de **ziekte van Parkinson**. Zijn lijfarts dr. **Morell** houdt hem met diverse injecties in conditie. Hitler geeft nog bevel tot het vernietigen van alle industriële complexen en eist dat zijn troepen zich doodvechten tegen de Russen; dit is het *Nerobefehl*.

Door de snelle opmars van de geallieerden en ook de (heimelijke) tegenwerking van steeds meer officieren en zelfs nazikopstukken als **Albert Speer**, worden deze laatste *führerbefehle* niet meer uitgevoerd.

Op 20 april 1945 viert Hitler zijn 56ste verjaardag, zijn laatste. Een aantal hoge nazi's komt naar het partijtje in de bunker. Sommigen ontvluchten direct daarna onder Russisch artillerievuur Berlijn. Op 30 april 1945 pleegt Hitler zelfmoord in zijn ondergrondse bunker. Hij slikt waarschijnlijk een cyanidepil en schiet zich direct een kogel door het hoofd. Eva Braun met wie hij een dag tevoren is getrouwd slikt ook de pil, waardoor ze overlijdt. Bron: Wikipedia.

**Wat wist de buitenwereld over de vernietigings-
kampen van de nazi's?
Getuigenis van Anne Frank,
Etty Hillesum, Vrba en Wetzer.**

Deze vraag beantwoordt Emerson Vermaat (2013) in zijn boek *Auschwitz. Eindstation van de dood*. Pp. 151-211. Hieruit een door mij opgemaakte tijdlijn.

24 februari 1943.

Hitler is goed op de hoogte wat in de bezette delen van de Sovjet-Unie en in de vernietigingskampen gebeurt. Hij herhaalt voor de laatste keer: dat *'deze strijd niet met de vernietiging van de Arische mensheid, maar met de uitroeiing (Ausrottung) van het Jodendom in Europa beëindigd wordt.'* 159

Alle stukken met betrekking tot de Holocaust zijn geheim en als er al gesproken wordt over deze uitroeiing, gebruikt men de term *Umsiedlung, EndLösung, Sonderbehandlung, Arbeitseinsatz im Osten*, enz. 159. Dit alles geheimhouden lukt niet vanwege de omvang.

Na de oorlog worden deze misdaden genoemd 'oorlogsmisdaden' (war crimes) en 'misdaden tegen de menselijkheid' (crimes against humanity).

1942, 29 juli

meldt Radio Oranje voor de eerste keer het gebruik van gaskamers.

Maar welk Duits oorlogsbelang is ermee gemoeid, dat

duizenden weerloze Joodse Polen, bij grote groepen tegelijk, in gaskamers afgemaakt zijn geworden? Welk oorlogsbelang dat duizenden Joodse Nederlanders thans worden weggevoerd? 162. Het betreft hier o.a. ook de deportaties uit het getto van Warschau en Krakau.

In 1942

speelt Emanuel Ringelblum gegevens die hij van het Poolse verzet had ontvangen door aan de Poolse regering-in-ballingschap te Londen. 160

Op 26 juni

maakt de BBC deze informatie bekend in de radio nieuwsuitzending op 26 juni, 's avonds zes uur.

Daarin wordt ondermeer gezegd: Joden worden regelmatig gedood met salvo's uit machinegeweren, handgranaten en zelfs vergiftigd door gas.'

Ook Anne Frank hoort dit nieuws.

1942, 9 oktober

schrijft Anne Frank in haar *Dagboek*:

Vluchten is onmogelijk; de meeste mensen uit het kamp Westerbork, V, zijn allen gebrandmerkt door kaalgeschoren hoofden en velen ook door hun Joodse uiterlijk. Als het in Holland al zo erg is, hoe zullen ze dan in de verre en barbaarse streken leven, waar ze heengezonden worden? Wij nemen aan dat de meesten vermoord worden.

De Engelse radio spreekt van vergassing: misschien is dat wel de vlugste sterfmethode.' 159

Op 21 februari 1943

publiceert de redactie van *Vrij Nederland* in een klein bericht op p. 6 - dat er in Duitsland Nederlandse Joden waren 'gegast' (= vergast). Het betreft de patiënten en verplegend personeel van het Joodsch Krankzinnigen-gesticht *Het Apeldoornsche Bosch*. Zie verslag en tekst

van Robert Kempner: Hoofdstuk 3 Families Mendes en Henriquez, onder 5. Nannette, Rachel Mendes da Costa.

Het getto van Krakau.

Het joodse volksdeel in de Poolse stad Kfakau telt in mei 1943 68-duizend mensen. 15-duizend worden samengebracht in het getto. Van daaruit worden ze gedeporteerd om gedood te worden in Sobibor en Auschwitz.

Op 22 maart 1943

zegt Rauter in een toespraak voor het kader van de Nederlandse SS:

'Ik kan in deze kring medelen – en ik verzeker u dit niet naar buiten te brengen – dat wij tot nu toe reeds 55-duizend Joden naar het oosten hebben afgevoerd en dat nog 12-duizend Joden in het kamp (= Westerbork) zijn. ---- Wij hopen vanaf 1 april 1943 een groter tempo bij de evacuatie van Joden te bereiken, in die zin dat wij dan in plaats van één, tweemaal per week een trein laten vertrekken, zodat we dan elke maand 12-duizend Joden kunnen afvoeren. 167

Op 11 april 1943

zenden alle European Services (op Europa gerichte uitzendingen van de BBC het volgende alarmerende bericht uit over inwoners van getto's die naar 'dodenklampen' worden gestuurd:

Op 3,14 en 15 maart 1943 kwamen de Duitsers in actie om het getto van Kfakau te vernietigen. – Tijdens de vernietiging van dit getto doden de Duitsers ter plekke meer dan 100-duizend Joden. De overigen worden met vrachtwagens naar Oswiecim (Auschwitz) gestuurd, dat, zoals bekend is, over speciale installaties voor massamoorden beschikt, namelijk gaskamers en ijzeren vloeren waardoor een elektrische stroom wordt geleid.'
200-201

Op 20 december 1943

geeft de Poolse Nationale Raad in Londen een verklaring uit over de uitroeiing van de Joden in Polen. 201

**Wat ziet Etty Hillesum in het doorgangskamp
Westerbork in juni/juli 1943?**

Op 29 juni 1943 schrijft Etty Hillesum, - die dacht dat ze 'waarschijnlijk weer in een 'opvangkamp' zou komen', over de mannen van het groen geüniformeerde begeleidingspeleton; ze schrikt van hun gezichten.

'Bij vorige transporten waren die dikwijls nog onbedorven, goedmoedige typen, die met verbaasde ogen een pijpje leken te roken.' Maar nu zag zij 'botte honende koppen, die men tevergeefs afzoekt om er nog een laatste restje van menselijkheid op te ontdekken.'

Op 20 juli 1943 ziet Etty de deportatietrein vertrekken naar Sobibor met 1020 Joden.

{Lindwer meldt transport 69 waarin op 20 juli 1943, 2209 personen van Westerbork naar Sobibor gaan.}

'Mijn hemel, gaan die deuren werkelijk allemaal dicht? Ja, dat gaan ze. De deuren van de goedrenwagons worden gesloten.

De commandant (Gemmeker) rijdt nog een keer op de fiets de hele trein langs. Dan maakt hij een kort gebaar met de hand als een vorst uit een operette, en een klein ordonnansje komt aangevlogen om hem eerbiedig de fiets af te nemen. De fluit slaakt een doordringende kreet: een trein met 1020 Joden verlaat Holland.'

**Wat maken Vrba en Wetzler bekend
na hun vlucht uit Auschwitz in 1944?**

Op 10 april 1944 weten twee joods Tsjechische activisten Rudolf Vrba (Walter Rosenberg) en Josko Lanik (Alfred Wetzler) uit het kamp Auschwitz te ontsnappen om hun bevindingen bekend te maken.

'Wij hadden ons voorgenomen de wereld te waarschuwen voor wat er in Auschwitz gebeurde en vóór alles te verhinderen, dat de Hongaarse Joden zich zonder verzet te bieden naar Auschwitz lieten afvoeren.' 208

Daarna duiken ze onder in het Tatragebergte.

Op 21 april 1944

overschrijden ze de Pools-Slowaakse grens en informeren dezelfde dag de Joodse Raad in Zilina over de massamoord in Auschwitz. Van 25 tot 27 april 1944 maken ze daarover hun rapport op - het *Vrba-Wetzler Bericht* – (Zie Wikipedia) *Dat* komt daarna in meerdere exemplaren in omloop. Delen van dit rapport lekken uit naar de media.

In mei 1944

krijgt de pauselijke zaakgelastigde in Bratislava, Giuseppe Borzio, het rapport in handen en stuurt dat op 22 mei naar Rome, maar het arriveert daar pas in de 2de helft van oktober 1944. 210

Op 15 juni 1944

wordt in alle BBC-uitzendingen voor Europa de vergassing van Joden in Auschwitz-Birkenau gemeld: 'Hier is een belangrijke aankondiging':

Het nieuws heeft Londen bereikt dat de Duitse autoriteiten in Tsjecho-Slowakije op of omstreeks 20 juni de moord van 3.000 Tsjechische Joden in de gaskamers van Birkenau hebben bevolen.{...}

De Duitse autoriteiten in Tsjecho-Slowakije en hun ondergeschikten moeten weten dat er in Londen volledige informatie over de moordpartijen in Birkenau is ontvangen.

Allen die van hoog tot laag voor zulke moordpartijen verantwoordelijk zijn, zullen later ter verantwoording worden geroepen.' 176.

Op 18 juni 1944

worden fragmenten geciteerd in een BBC uitzending en twee dagen later stond er een klein artikel in de New York Times: 'Czechs report massacre'. Twee weken later verschijnt een groter artikel over het beruchte kamp bij Birkenau.

Behalve het hoofdkamp is er, aldus het verslag, vlakbij Auschwitz nog een ander kamp *'waar de wreedheden zo*

vreselijk zijn dat mensen daar sneller sterven dan ze in het hoofdkamp zouden doen.

De gevangenen noemen dit aanvullende kamp 'paradijselijk' (waarschijnlijk omdat er van daaruit maar één weg is en die leidt naar het paradijs). Het crematorium hier is vijf keer groter dan het crematorium in het hoofdkamp.

'De gevangenen van beide kampen worden op drie manieren afgemaakt: door buitensporig harde arbeid, door marteling en langs medische weg. Vooral de gevangenen van het 'paradijselijke' kamp moeten heel zwaar werk verrichten, vooral bij de bouw van een nabijgelegen fabriek voor de productie van kunstrubber.'

Op 25 juni 1944

doet paus Pius XII een beroep op Miklós Horthy, staatshoofd van Hongarije, om rekening te houden met het leed dat velen wordt aangedaan vanwege hun nationaliteit of ras. 210

Op 26 juni 1944

geeft Fülöp Freudiger (Pinhas), een joodse leider in Boedapest, het rapport aan Horthy en meldt dat president Roosevelt en de Zweedse koning Gustav V' mogelijk op 26 juni Horthy hebben geconfronteerd met een ultimatum om de deportaties direct te stoppen.

Op 4 juli 1944

bepaalt Horthy dat er vanuit Hongarije geen Joden meer gedeporteerd mogen worden. Eichmann is woedend. 211

Op 6 juli 1944

maakt Edmund Veessenmayer, Hitler's speciale gevolmachtigde in Boedapest, aan minister Joachim von Rubbentrop van Buitenlandse Zaken melding van de interventies ten gunste van de Joden door paus Pius XII en de koning Gustaf van Zweden. 210-211

=====

Illustraties

Dominicanes bij kind in 'Berg en Bosch', Bilthoven.

Archief Dominicanessen, Voorschoten.

Kaart van kamp Auschwitz. Wikipedia

Ruïne crematorium II. Wikipedia

Hall of Names, Yad Vashem, Jeruzalem. Wikipedia

Foto van Zuster Judith, dominicanes. Archief jmdc.

Brief van Yad Vashem. Archief jmdc.

Monument van de kinderen. Yad Vashem, Jeruzalem.

Wikipedia

Oude vrouw met kinderen op weg naar de gaskamer, Auschwitz.

Foto van Israël Gutman in het Auschwitz Album (20102). Laren: Uitgeverij Verbum/ P. 223.

HET GEDACHTENISTABLEAU WAAROP DE NAMEN VAN ALLE ZUSTERS DOMINICANESSEN VAN VOORSCHOTEN.

Op het gedachtenistableau van drie panelen wordt van iedere Zuster Dominicanes van Voorschoten haar naam vermeld met geboorte - en overlijdensdatum tot mei 2014 in totaal 1.330 Zusters.

De namen van de 65 nog levende Zusters worden in de loop van jaren bijgevoegd. Het totale aantal Leden van de Congregatie op het tableau is dan 1.395.

Het tableau was een wens van de Algemene Overste Zuster Regina Plat bij haar gouden professiefeest op 29 oktober 2013.

Het werd onthuld op Hemelvaartsdag 8 mei 2014.

'Blijf geborgen in je naam.'

De Zusters wilden alle leden van de Congregatie blijvend noemen bij hun naam om recht te doen aan hun bestaan.

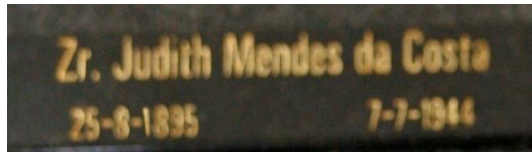
Bovenzijde is een zwart granieten boog met het wapen van de Orde van de Dominicanen en de woorden:

LAUDARE	God lof toezingen.
ENEDICERE	Allen tot zegen zijn.
PRAEDICARE	Verkondig het evangelie.

**Het wapen wordt geflankeerd door de tekst:
ZIJ DIE ONS --- ZIJN VOORGEGAAN.**

De zorg voor de namen en data lag in handen van de archivaris Zuster Rosa van Aken en Zuster Baptiste Tuin. Het tableau werd gekozen door het Bestuur – Zuster Regina Plat, Zuster Paula van den Berg en Zuster Liduina Groenewegen - uit de voorstellen van de Firma Keuzenkamp, steenhouwer te Leiden. De gekozen opzet is uitgevoerd op drie zwart granieten panelen met ingesleufd zwart granieten naamplaatjes.

Judith Mendes da Costa is vermeld op het tweede paneel in derde rij van boven naar beneden, op plaats zeven van links naar rechts.

=====